

Ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү баланы карап текшерүү жана анын жалпы абалына баа берүү

Ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү балага атайын жардамдын кайсы түрү зарыл экенин аныктоо үчүн (эгер дегеле керек болсо), адегенде баланын өзү жөнүндө мүмкүн болушунча көбүрөөк маалымат чогултууга тийишпиз. Анын кыйынчылыктары бизди көбүрөөк тынчсыздандырса да, биз дайыма баланы бүтүн карашыбыз керек. Төмөндөгүнү эстен чыгарбаңыз:

Баланын жөндөмдөрү ден соолугуна байланыштуу көйгөйлөрүнөн кыйла маанилүүрөөк.

Реабилитациянын максаты – балага үйүнө жана коомчосуна мыктыраак ыңгайлашуусуна жардам берүү. Андыктан, баланы текшерүүдө, ал эмне кыла алат, эмне кыла албайт жана эмне кылганды үйрөнүшү мүмкүн экендигине көңүлүңүздү буруңуз.

Баланын жалпы абалы жана эмнелерди кыла алары жарым-жартылай башка адамдардан көз каранды. Андыктан баланын жөндөмдөрүн жана кыйынчылыктарын анын үйү, үй-бүлөсү жана коомчосундагы адамдар менен байланышта карообуз зарыл.

Баланын муктаждыктарын аныктоо үчүн, төмөнкү суроолорго жооп берүүгө аракет кылыңыз:

- **Бала эмне кыла алат жана эмне кыла албайт?** Мунусун коомчосундагы аны менен бир курактагы башка балдардын жөндөмдөрү менен салыштырыңыз.
- Баланын кандай **көйгөйлөрү** бар? Бул көйгөйлөр качан жана кандайча башталган? Ошол көйгөйлөрүнүн катаалдыгы басаңдап баратабы же күчөп баратабы, же ошол эле бойдонбу?
- Көйгөйлөрү баланын **денесине, акыл-эсине, сезимдерине же жүрүм-турумуна кандай таасир тийгизүүдө? Көйгөйлөрүнүн ар биринин баланын күндөлүк турмушуна таасири кандай?**
- Башка дагы кандай **кошумча көйгөйлөр** калыптанып келе жатат? (Баштапкы көйгөйүнөн кийин жана анын негизинде пайда болгон көйгөйлөр.)
- Баланын **үйүндөгү жагдай** кандай? **Үй-бүлөсүндө жана коомчосунда** баланын мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүүгө жардам бере турган **кандай ресурстар** же өнүгүүсүн алдыга жылдырбай кармап турган **кандай чектөөлөр** бар?
- Бала **ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрүн чектеген бузулуусуна кандайча жана канчалык деңгээлде ыңгайлаша алды? Аны кандайча компенсациялады?**

Бул суроолорго жооп табуу үчүн, медициналык кызматкер же реабилитолог 3 нерсе кылышы керек:

1. **Балага**, мунун ичинде үй-бүлөсү жана башка адамдар менен болгон өз ара аракеттерине тыгыз байкоо жүргүзүңүз.
2. Мүмкүн болушунча толугураак маалымат алуу үчүн, ата-энесинен жана баладан (эгер мүмкүн болсо) анын **“өмүр баяны” тууралуу сурамжылаңыз**. Мүмкүн болсо, медициналык документтерин да алууга аракеттениңиз.
3. Денесинин жана мээсинин түрдүү бөлүктөрү кандайча иштерин, алар канчалык өрчүп өнүккөнүн, бул баланын күчтүү жактарына, талуу жерлерине же көйгөйлөрүнө кандай таасир тийгизерин аныктоо үчүн, **баланы карап текшериңиз**.

БАЛАНЫ БҮТҮН КАРООНУ ЭСТЕН ЧЫГАРБАҢЫЗ, МЕДИЦИНАЛЫК КӨЙГӨЙЛӨРҮН ЭЛЕ ЭМЕС.

Коомчодогу медициналык-санитардык кызматчы же реабилитолог бала жана анын үй-бүлөсү менен алгач жолуккандан тартып эле балага байкоо жүргүзүүсүн баштаса болот. Муну айылдагы реабилитациялык борбордун күтүү бөлмөсүндө, баланын үйүндө же көчөдө баштоо мүмкүн жана баланын өмүрбаяны тууралуу сурамжылоо, аны карап текшерүү жана кийинки көрүнүүлөр учурунда улантуу зарыл. Андыктан биз “байкоо жүргүзүүнү” өзүнчө карабай эле, башка бөлүмдөргө кошуп талкуулайбыз.

Негизи, **баланы карап текшерүүнү баштоодон МУРУН сурамжылоо жүргүзгөн** оң – бул жол текшерүү учурунда эмнеге өзгөчө көңүл буруу керектигин алдын ала билип алууга жардам берет. Ушул себептен, адегенде баланын өмүрбаяны тууралуу сурамжылоодон баштайбыз, андан соң баланы кантип карап текшерүү керектигине өтөбүз. Алгач, сурамжылоодон алынган жоопторду кандайча каттоо мүмкүн экендиги жөнүндө сөз кылабыз.

АЛЫНГАН МААЛЫМАТТАРДЫ КАТТОО

Көп балага жардам берген айылдагы реабилитолог үчүн алынган маалыматтарды кагаз бетине түшүрүп каттоо балдардын ахывалы кайсы багытта өзгөрүп баратканын көзөмөлдөө үчүн маанилүү. Мындан тышкары, ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү баланын ата-энеси да баласындагы өзгөрүүлөрдү кыскача түрдө кагаз бетине түшүрүп алып турушса, бул алардын баласынын ахывалы кайсы багытта баратканы тууралуу кабардар болуусуна мүмкүнчүлүк берет.

37–41-, 50-, 292- жана 293-беттерде КАТТОО БАРАГЫНЫН алты үлгүсү келтирилген. Сиз аларды, негизги маалыматты чогултуп каттоо үчүн, үлгү катары колдонсоңуз болот. Бирок көпчүлүк учурда, сиз туш болгон жагдайга жараша, толугураак маалымат чогултуу үчүн, көбүрөөк сурамжылоо жүргүзүү жана жакшыраак карап текшерүү зарыл болот.

Бул китепке кошулган КАТТОО БАРАКТАРЫНЫН үлгүлөрү	КАТТОО БАРАГЫ номери	бет
Баланын өмүрбаяны	1	37 жана 38
Физикалдык текшерүү	2	39
Нерв системи үчүн тесттер	3	40
Баланын өнүгүүсүнө таасир тийгизген факторлор	4	41
Баланын ахывалынын өзгөрүүсүнө баа берүү	5	50
Баланын өнүгүүсүнүн картасы	6	292 жана 293

№1 жана №2 барактарын ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү балдардын байкоо жүргүзүү күндөлүгүнө кошуп пайдаланууга болот. №3, №4 жана №6 барактары мээси жабыркаганы мүмкүн болгон же өрчүп өнүгүүсү курагы үчүн жай жүргөн балдар үчүн. №5 барагы – 5 жаштагы же андан улуураак балдардын өрчүп өнүгүүсүнө баа берүү үчүн колдонулуучу жөнөкөй форма.

ИЛДЕТИНИН ТАРИХЫ ТУУРАЛУУ СУРАМЖЫЛОО (АНАМНЕЗ)

37- жана 38-беттерден баланын илдетинин тарыхы тууралуу маалыматты чогултуу үчүн каттоо барагын табасыз. Ошол барактагы маанилүү суроолорду үлгү катары колдонсоңуз болот. (Албетте, бул суроолордун бардыгы балдардын баарына тең ылайык келе бербейт – айрымдары кээ бир балдарга көбүрөөк жарайт, калгандары – башкаларына. Андыктан, суроолорду алардан пайда бар болгондо гана бериңиз.)

Суроо берип жатканда, биз, реабилитологдор, **баланын ата-энеси жана үй-бүлөсүнүн башка мүчөлөрү баланы башкалардан мыктыраак билерин** эч качан эстен чыгарбоого тийишпиз. Бала эмне кыла алат жана эмне кыла албайт, ага эмне жагат жана эмне жакпайт, канткенде өзүн жакшыраак тейлейт же кыйынчылыктарга кабылат – мындай нерселерди ата-энеси менен үй-бүлөсү жакшыраак билишет.

Бирок кээде балага байланыштуу маалыматтардын бир бөлүгү үй-бүлөсүнө байкалбай кала берет. Балким, алар, баланын анык муктаждыктарынын жана мүмкүнчүлүктөрүнүн бардыгын билүү үчүн, ага байланыштуу маалыматтардын бардык бөлүктөрүн бир бүтүнгө чогулткан эмес. Бул бөлүмдөгү сунуштар жана КАТТОО БАРАКТАРЫНДАГЫ суроолор реабилитологдорго да, ата-энелерге да балдардын анык муктаждыктарын жана мүмкүнчүлүктөрүн билүүгө жардам бериши мүмкүн.

Баланын муктаждыктарын аныктоо үчүн, реабилитологдор жана ата-энелер чогуу иштөөгө тийиш.

ДЕН СОЛУГУНУН МҮМКҮНЧҮЛҮКТӨРҮ ЧЕКТЕЛҮҮ БАЛАНЫ КАРАП ТЕКШЕРҮҮ

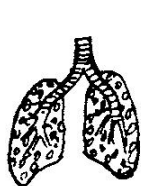
Сурамжылап бүтүп, алынган жооптордун негизинде балага карата эмне кылуу мүмкүн экенин аныктагандан кийин, кезектеги кийинки кадам – баланы карап текшерүү. Денесинин кайсы бөлүктөрү жакшы, кайсы бөлүктөрү начар иштерине, мындай жагдай баланын түрдүү нерселерди кылуу жана айланасындагыга ыңгайлашуу жөндөмдөрүнө кандай таасир тийгизерине мүмкүн болушунча жароокер түрдө жана мээрим менен жакшылап байкоо жүргүзүүбүз же аны карап текшерүүбүз зарыл.

ЭСКЕРТҮҮ: Кээде баланын денесинин жана акыл-эсинин түрдүү бөлүктөрүн өзүнчө текшерүү маанилүү болот, бирок биздин негизги максатыбыз – **анын денеси менен акыл-эси бир бүтүн болуп канчалык жакшы иштерин аныктоо: бала эмне кыла алат, эмне кыла албайт жана эмне үчүн?** Мындай маалымат түрдүү нерселерди мыктыраак кылууга балага кандайча жардам берүү керектигин аныктоого бизге мүмкүнчүлүк берет.

Ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү баланы карап текшерүү учурунда биз көп нерсеге көңүл бурсак болот:

- **Сезүү органдарына:** Бала канчалык жакшы көрөт? угат? тийип сезет?
- **Кыймылдоосуна:** Бала канчалык жакшы кыймылдайт же кыймылдарын башкарат?
- **Денесинин формасына жана түзүлүшүнө:** Баланын денесинин түрдүү бөлүктөрү канчалык калыптанган, деформацияланган же бузулууга дуушар болгон: муундары, омуртка тутуму, териси?
- **Акыл-эсине, мээсине жана нерв системине:** Баланын ой жүгүртүүсү канчалык? Денесинин түрдүү бөлүктөрү бир бүтүн болуп канчалык жакшы иштейт? Мисалы, денесинин тең салмактуулугун сактоосу же көздөрү менен колдорунун биригип иштөөсү.
- **Өнүгүү деңгээлине:** Бала аны менен тең жергиликтүү башка балдарга салыштырмалуу ар кайсы нерселерди канчалык жакшы жасайт?

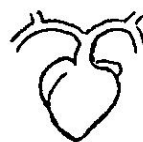
Дагы айта кетчү нерсе: баланы физикалык жагынан **толук** текшерүү үчүн, **ички органдарынын абалын** да текшерүүнү унутпоо керек. Мындай текшерүү (эгер зарыл болсо) негизинен медициналык кызматкерлер тарабынан кылынса да, адамдын ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрүн чектөөчү илдеттердин белгилүү бир түрлөрү дененин ички системдерине таасир тийгизиши мүмкүн экенин реабилитологдор билүүгө тийиш. Мындай илдеттердин кайсынысы орун алганына жараша, дененин ичиндеги төмөнкү системдер жабыркашы ыктымал:

дем алуу органдары

заараны сыртка чыгаруу жолдору

жүрөк жана кан тамырлар системи

тамак сиңирүү органдары

Реабилитологдор медициналык кызматкерлер менен тыгыз кызматташып иштөөсү зарыл.

Баланын денесинин **бардык** бөлүктөрүн жана **бардык** ички системдеринин иштөөсүн жакшылып карап текшерүү үчүн, көп саат же көп күн кетиши мүмкүн. Бактыга жараша, балдардын көпчүлүгү үчүн мында зарылчылык жок. **Баланы кадимкидей эле карап текшерүүдөн баштаңыз.** Сурамжылоонуздан алынган маалыматка жана байкоолоруңузга таянып, **балада адаттан тыш же туура эместей элес калтырган нерселерге көңүл бурууга аракеттениңиз.** Андан соң, **аныкталган бузулуусуна байланышы бардыгы мүмкүн болгон, денесинин бөлүктөрүн же функцияналдык системдерин майда-чүйдөсүнө чейин изилдеп текшериниз.**

Баланы карап текшерүүнүн маанилүү бөлүгү – ТЕКШЕРҮҮНҮ ӨЗ УБАГЫНДА ТОКТОТУУНУ БИЛҮҮ. Баланын муктаждыктарын түшүнүүгө жардам берген бардык нерселерди текшерүү маанилүү. Бирок ошол эле учурда, баланын ишенимине жана достугуна ээ болуу да маанилүү. Баланы карап текшерүү иш-чарасын чегинен ашырып чоюп жибергенде, андан бала кыжырданып, балада чочулоо сезими пайда болушу мүмкүн. Айрым балдар башка балдарга салыштырмалуу мындай чекке тез эле жетишет. Андыктан ар бир баланын аны карап текшерүү чегин кайда экенин билүүгө тийишпиз жана баланы таятпай текшерүүгө аракеттенишибиз керек.

Кээ бир балдарды башка балдарга салыштырмалуу толугураак текшерүү зарыл. Мисалы:

БЦШ

Хуан 2 жыл мурун бир колунун алакан менен манжаларын кырсыкта жоготкон. Мындан башкасынын бардыгы нормалдуу эле сыяктуу. Колдорун, молтогун жана соо колундагы алакан менен манжаларын кандай колдонуруна байкоо жүргүзүүдөн тышкары анын денесинин калган бөлүктөрүн бир аз карап текшерүү керек бол-

босо эле, мында зарылчылык деле жок. Тагыраак айтканда, соо колундагы алакан менен манжаларын өзүнчө, молтогун өзүнчө жана аларды чогуу канчалык колдоно аларын текшерүү керек болот.

Физикалык текшерүү формасын (39-беттеги №2 КАТТОО БАРАГЫ) гана толтуруу зарыл болушу мүмкүн.

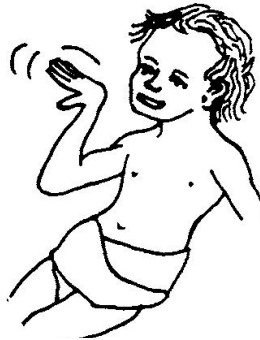
Мындан тышкары, Хуандын үй-бүлөсү жана башкалар ага кандай мамиле кыларын, Хуан өзү жана ар кайсы нерселерди аткаруу жөндөмдүүлүгү тууралуу кандай ойдо экенин сурамжылап билгениңиз туура болот. Хуан чоочун адамдар менен болгондо, ал молтогун катабы? Үйдөгүлөрү менен болгондочу? Хуандын үмүтү жана чочулоосу эмнеде? Бул маалыматты форманын арткы бетине жазып алсаңыз болот.

Анна 2 жашта. Ал эмдигиче өз алдынча отура албайт. Кызда денесинин өзүнөн өзү кызыктай кыймылдай берүүсү байкалат. Ал оюнчуктар менен ойнобойт жана ата-энеси тараптан болгон таасирлерге анча жооп бербейт.

Аннада көп көйгөй бардай.

Биз төмөнкүлөрдү текшериптибиз керек:

- Ал канчалык жакшы көрөт жана угат?
- Денесинин ар кайсы бөлүктөрү канчалык алдуу, алсыз же катып калгансып, анчалык кыймылдай албайт?
- Анын өнүгүүсү кайсы багыттарда жай жүрөт (ал эмне кыла алат жана эмне кыла албайт)?
- Ал ар түрдүү нерселерди канчалык жакшы түшүнөт?
- Анда мээ жабыркоонун белгилери барбы? Бар болсо, алар канчалык оуттуу?
- Тең салмактуулукту сактоосу жана мейкиндикте өзүн ориентирлөө жөндөмү кандай?
- Ал кандай жайгаштырылганда же аны кандай жөлөк менен камсыз кылганда, денесин башкаруусу жана пайдалануусу жакшырат?

Аннанын бардык кыйынчылыктарын жана өз алдынча мыктыраак тиричилик кылуусуна кантип жардам берсе болорун аныктап табуу үчүн, аны бир нече жумалап же айлап текшерүү же ага карата түрдүү тесттерди өткөрүү зарыл болушу мүмкүн. Бардык керектүү текшерүүлөрдү бир күндө эле жасоого аракет кылуу – ката.

Анна сыяктуу балдар боюнча пайдалуу маалыматтардын бардыгын каттоо үчүн, №1, 2, 3, 4 жана 6 КАТТОО БАРАКТАРЫ ыңгайлуу.

Текшерүү ыкмалары: Баланын ишенимине кантип ээ болууга болот

Баланы текшерүүнү кандай жүргүзүүңүзгө жараша, баланын ишенимине ээ болуп, ага дос боло аласыз же анын душманына айланасыз. Төмөндө бул боюнча бир нече сунуш келтирилген:

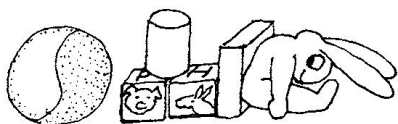
- Доктурдай эмес, **кадимкидей эле кийиниңиз**. Балдар көпчүлүк учурда ак халаттан чочулашат, айрыкча буга чейин медайым же доктур аларга ийне аркылуу дары сайган болсо.
- Текшерүүнү баштоодон мурун, **баланы инсан катары карап, ага чыныгы кызыгууңузду көрсөтүңүз**. Ага анын досундай назик тил менен сүйлөңүз. Өзүн бош кармоосуна жардам бериңиз. Сиз ага дос экениңизге ал ынануусуна умтулуңуз.
- Балага үстүнөн эмес, аны менен бир бийиктиктен жакындаңыз. (Башыңыз анын башы менен бир бийиктикте болуусун камсыз кылууга аракеттениңиз.)
- Баланы **энесинин тизесине, жерге же ал үчүн эң ыңгайлуу жана эң коопсуз жер каерде болсо, ошол жерге отургузуп же жаткырып, текшерүүнү баштаңыз**.

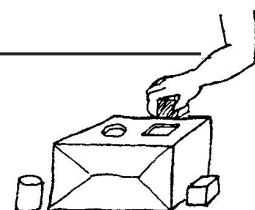
- Эгер баланы чоочун адам кар-малап текшерүүдөн бала өзүн оңтойсуз сезип тынчсызданса, сиздин ордуңузга ата-энеси зарыл нерселерди мүмкүн болушунча аткаруусун алардан өтүнүңүз. Муну менен сиз баланын энесин сыйларыңызды жана аны текшерүүгө катыштырууга даяр экениңизди көрсөтөсүз. Бул энеси үчүн да пайдалуу болот.

- Келген кишилер үчүн күтүү жайын жана текшерүү өткөн бөлмөнүн өзүн мүмкүн болушунча жагымдуу жана үйдөгүдөй сездирген жерге айлантиңыз. Балдар жактырган оюнчуктарын тандап, алар менен ойношу үчүн, ошол жайды көп оюнчук (эң жөнөкөй түрлөрүнөн баштап татаалыраактарына чейин) менен камсыз кылыңыз. Бала оюнчуктар менен ойноор бекенине, эгер ойносо, кандай, канчалык узак, эмнеси жана ким менен ойнооруна байкоо жүргүзүү аркылуу бала эмнеге жөндөмдүү жана эмнеге жөндөмсүз экенин, анын физикалык жана акыл-эсинин өнүгүүсүнүн деңгээлин, балада бар көйгөйлөрдү жана ошол көйгөйлөрүнө кандайча ыңгайлашканын (же азырынча ыңгайлаша элегин) билсеңиз болот.

Бала жалгыз, башка адамдар менен жана оюнчуктар менен кандай ойнойт экенине байкоо жүргүзүү - баланын ден соолугунун абалын баалоонун маанилүү бөлүгү.

- **Текшерүүнү бала үчүн кызыктуу жана мүмкүн болушунча оюн сыяктуу жүргүзүүгө** аракет кылыңыз. Мисалы:

Баланын колдору көздөрү менен биргелешип иштөөсүн (тең салмактуулукту сактоо же мээ жабыркоо көйгөйлөрүнүн мүмкүндүгүнө) текшергенде, баланы куурчактын мурдуна тийдиртүү тапшырмасын оюнга айланып өткөрсөңүз болот.

Бала тынчсыздана баштаса, текшерүүнү бир азга токтотуп, аны менен ойноңуз же эс алуусуна мүмкүнчүлүк бериңиз.

Баланы ал (жана сиз дагы) тамактанып жана жакшы эс алгандан кийин жана “көңүлү көтөрүңкү” кезинде текшерген оң. (Бул ар дайым эле мүмкүн боло бербейт.)

- Эгер баланын бир жагы экинчисине салыштырмалуу алсызыраак же анын кыймылдоосун башкаруу начарыраак болсо,

адегенде алдуураак жагын,

андан соң алсызыраак жагын текшериниз.

Эгер адегенде баланын соо жагын текшерсеңиз, балага ал жакшы кыла ала турган нерселерди аткаруу аркылуу анын көңүлүн көтөрүп, андагы өзүнө ишенимин бекемдейсиз. Мындан тышкары, эгер бала алсызыраак жагын кыймылдата албай койсо, бул ал сизди түшүнбөгөнүнөн же аракет кылбаганынан эмес, бала чынында эле муну кыла албайт экенин билесиз.

- Баланы текшергенде, **аны улам-улам мактаңыз, көңүлүн көтөрүп, ага дем берип туруңуз.** Бала сиздин тапшырмаңызды аткарууга аракеттенип, бирок аны кыла албай койсо, аракет кылганы үчүн аны чын жүрөктөн мактаңыз.

Оор тапшырмаларды жана бала жакшы аткара турган жеңил тапшырмаларды кезеги менен ага аткаратыңыз. Ошондо баладагы өзүнө болгон ишеними жоголбойт.

МУУНДАРДЫН КЫЙМЫЛДОО ИЙКЕМДҮҮЛҮГҮН ЖАНА БУЛЧУҢДАРДЫН КҮЧҮН ТЕКШЕРҮҮ

Физикалык активдүүлүгүн бузган илдеттери бар балдардын айрым булчуңдары алсыз же “шал” болушу мүмкүн. Мунун натыйжасында, дененин кээ бир бөлүктөрү анын соо бөлүктөрүнө салыштырмалуу азыраак же начарыраак кыймылдайт.

Булчуңдарда күч жоголуу жана активдүү кыймылдоонун аздыгы убакыт өткөн сайын муундардын ийкем-сиздигине же булчуңдардын **контрактураларына** (8-бөлүмдү караңыз) алып келиши мүмкүн. Мындан улам дененин жабыркаган бөлүгү нормадагыдай толук көлөмүндө кыймылдай албай калат.

АКТИВДҮҮ КЫЙМЫЛ

Нормада ийин булчуңдары колду тик тургузуп көтөрө алат.

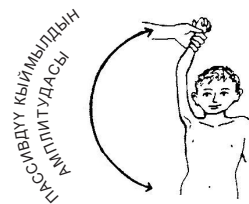
Бала, сүрөттө көрсөтүлгөндөй, өз булчуңдарынын жардамы менен колун көтөрсө, бул **АКТИВДҮҮ КЫЙМЫЛ** деп аталат.

Ийин булчуңдары шал болгондо, бала колун өз алдынча көтөрө албай калат.

ПАССИВДҮҮ КЫЙМЫЛ

Шал болуп калган колду башында башка бирөө тик тургузуп көтөрө алат. Муну **ПАССИВДҮҮ КЫЙМЫЛ** деп аташат.

Эгер күнүгө көнүгүү аткаруу аркылуу колдун кыймылдоо ийкемдүүлүгүнүн амплитудасын сактабаса, ал бара-бара кыскарып кетет.

Эми колду атүгүл башка бирөөнүн жардамы менен дагы тик көтөрүү мүмкүн эмес.

Булчуңдарында алсыздык, шалдык же жаракаттан же күйүүдөн калган тырыгы бар же муундары ооруган баланы физикалдык текшерүүдөн өткөргөн учурда, **контрактуралары же башка көйгөйү бар болушу мүмкүн деп шектенткен, денесинин бардык бөлүктөрүнүн КЫЙМЫЛДОО ИЙКЕМДҮҮЛҮГҮНӨ жана БУЛЧУҢДАРЫНЫН КҮЧҮНӨ көңүл буруп, бул маалыматты кагаз бетине түшүрүп жазып алуу маанилүү.** Мунун 2 себеби бар:

- Дененин кайсы бөлүктөрүндө контрактуралар бар же кайсы бөлүктөрү алсыз экенин жана көйгөй канчалык олуттуу экендигин билсек, баланын кыймылдоосу эмне себептен ушундай экенин же ал эмне үчүн аксап басарын түшүнүүгө бизге жардам берет. Мындай маалымат **кандай иш-аракеттер, көнүгүүлөр, ортопедиялык аппараттар же дагы башка чаралар бала үчүн пайдалуу болушу мүмкүндүгүн аныктоого көмөк берет.**
- Эгер булчуңдарындагы күчтүн жана муундарынын ийкемдүүлүгүнүн өзгөрүүсүн такай каттап турсак, баладагы белгилүү көйгөйлөр азайып же, тескерисинче, күчөп баратканын байкоого мүмкүнчүлүк берет. Андыктан, үзгүлтүксүз текшерип туруу **көнүгүүлөр, ортездер, шакшактар же башка көрүлгөн чаралар канчалык жардам берип жатканын,** баланын абалы жакшырып баратканын (эгер ошондой болсо) жана бул канчалык тез болуп жатканын **баалоого шарт түзөт.**

Муундардын ийкемдүүлүгүн жана булчуңдардын күчүн текшерүү үчүн, адегенде булардын көрсөткүчтөрү нормада кандай экенин билип алган оң. Муну жакшылап өздөштүрүү үчүн, ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелбеген, соо балдарды текшерип көнүксөңүз болот. Бул балдар сиз текшере турган, ден соолугунун мүмкүнчүлүктөрү чектелүү балдар менен **бир куракта** болууга тийиш. Муну эске алуу эмне үчүн маанилүү? Анткени ымыркайлардын булчуңдары чоңоюп калган балдардын булчуңдарына салыштырмалуу алсызыраак, ал эми муундары кыйла ийкемдүүрөөк болот. Мисалы:

Ымыркайдын омуртка тутуму жана кашка жиликтеринин жамбаш сөөк менен ашташтары ушунчалык ийкемдүү болгондуктан, ал буттарына жатып алууга жөндөмдүү болот.

Бир аз чоңоюп калган жаш баланын ийкемдүүлүгү азыраак, бирок ал демейде колдору менен бут манжаларына жете алат.

11–14 жаштагы бала үчүн бут манжаларына жетүү кыйыныраак. Анын буттары денесинин үстүнкү бөлүгүнөн тезирээк өскөндүктөн узунураак келет.

Кийин дененин үстүнкү бөлүгү буттардын өсүүсүн “кууп” жетет. Бала үчүн кайрадан колдору менен бут манжаларына жетүү оңоюраак болуп калат.

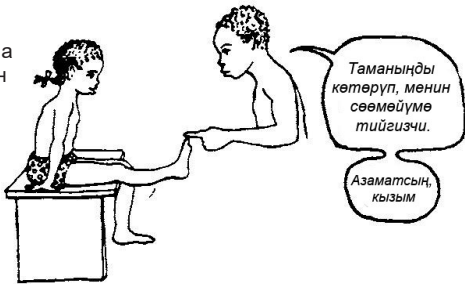
Ар түрдүү балдарда (кээде бир эле балада) кашка жиликтеринин жамбаш сөөк менен ашташтарында, тизелеринде, таман сөөктөрүнүн шыйрактар менен ашташтарында, бут кетмендеринде, бут манжаларында, ийиндеринде, чыканактарында, кырк муундарында, алакандары менен манжаларында, аркасында, дапыларында, мойнунда жана жаактарында булчуңдардын күчүн жана муундардын ийкемдүүлүгүн текшерүү зарыл болушу мүмкүн. Айрым муундар 6 же андан көп багытта кыймылдайт (бүгүү жана жазуу, сунуу жана келтирүү, ичти жана тышты көздөй буруу). 42-бөлүмдүн 380-бетинде мисал катары кашка жиликтердин жамбаш сөөк менен ашташтарынын түрдүү кыймылдары (кыймылдоо ийкемдүүлүгүн көбөйтүүчү көнүгүүлөр) келтирилген.

Эгер “муундардын ийкемдүүлүгүн” да, “булчуңдардын күчүн” да текшерүү зарыл болсо, анда адегенде “муундардын ийкемдүүлүгүнөн” баштаңыз. Ошондо, эгер бала кайсы бир муунун жаза албаса, бул ошол муунду кыймылдатуучу булчуңдарында күчтүн жоктугунан гана эмес экени түшүнүктүү болот.

Мисал: Муундун ийкемдүүлүгүн текшерүү

Тизе

1. Тизесин болушунча түздөөсүн баладан өтүнүңүз.

Таманыңды көтөрүп, менин сөөмөйүмө тийгизчи.

Азаматсың, кызым

2. Эгер тизесин аягына чейин түздөй албаса, анда өзүңүз күчкө салбай абайлап, канчалык түздөй аларыңызды текшериниз.

Тизесин түздөөдө, муунду колдорунуз менен ар бир жагынан желөп кармаңыз.

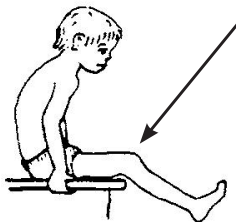
Эгер тизе дагы деле түздөлбөсө, анда анын кыймылдоо ийкемдүүлүгү кыскарып кеткен. Мунун себеби демейде **контрактурага** байланыштуу болот (8-бөлүмдү караңыз).

3. Эгер муун дароо түздөлбөсө, анда **үзгүлтүксүз түрдө басуу** жолу менен аракетти 2 же 3 мүнөт улантыңыз.

Эгер тизе бара-бара түздөлө турган болсо, анда булчуңдарда **спастика** бар болушу мүмкүн (79-бетти караңыз). (Эгер тизени аягына чейин түздөө мүмкүн болбосо, анда контрактуралар да калыптанып жатышы ыктымал.)

4. Эгер муун аягына чейин түздөлбөсө, анда баланын денесинин абалын өзгөртүп көрүңүз.

Мисалы, кашка жиликтердин жамбаш сөөк менен ашташтары жазылган абалындагыга салыштырмалуу алар бүгүлгөн абалында тизе анчалык түздөлбөйт.

АЗЫР КӨБҮРӨӨК ТҮЗДӨЛҮП ЖАТАТ.

Ушул себептен, муундун кыймылдоо ийкемдүүлүгүндөгү өзгөрүүнү текшерүүдө, **баланы дайыма бир абалга келтирип муну аткарыңыз.**

Денесинин абалы белгилүү бир муундардын жазылуу же бүгүлүү амплитудасына таасир тийгизет. Бул ар бир бала, айрыкча, **спастикасы** бар бала үчүн чын (101–103-беттерди караңыз).

5. Муун канчалык түздөлөрүн текшерүүдөн тышкары, **ал канчалык бүгүлөрүн да текшериниз.**

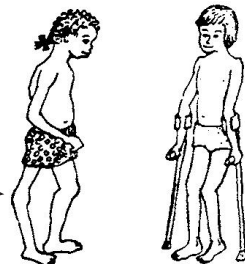

БОЛГОНУ УШУНЧА ГАНА ИЙИЛЕТ!

Эгер муундарды дайыма түз кармап, аларды эч качан бүкпөсө, муундар ошол бойдон кыймылабай калышы же алардын бүгүлүүсүнө жол бербөөчү контрактуралар калыптанышы мүмкүн. (Мындай жагдай муунга инфекция жуккандан, артриттен жана башка илдеттерден же муунду узак убакыт шакшакта кармагандан улам болушу ыктымал.)

6. Мындан тышкары, муундун кыймылдоо ийкемдүүлүгү нормадан ашык эмес бекенин текшериниз.

Басканда алсыз бутуна таянганда, бала, жыгылып кетпөө үчүн, тизесин артка ийүүгө аргасыз болот. Убакыт өткөн сайын, тизеси, сүрөттө көрсөтүлгөндөй, артты көздөй улам чоюла берет.

Так эле ушундай көрүнүш балдактарды колдонууга (же жөргөлөп жылууга) аргасыз болгон, колдору алсыз балада да байкалышы мүмкүн.

Демейде, муундардын кыймылдоо ийкемдүүлүгүн текшерүү үчүн, чоюу көнүгүүлөрүн жана муундардын толук кыймылдоо ийкемдүүлүгүн сактоого көрсөтүлгөн көнүгүүлөрдү (42-бөлүмдү караңыз) аткарууга сунуш кылынган дене абалдары эң ыңгайлуу.

Муундардын кыймылдоо ийкемдүүлүгүн туура ченөө жана каттоо ыкмалары тууралуу 5-бөлүмдө айтылат.

Контрактураларга текшерүүдөгү сунуштар

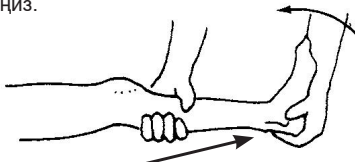
Мүмкүнчүлүктөрү чектелүү балдардын ден соолугуна баа берүү үчүн, **таман сөөктөрүнүн шыйрактар менен ашташтарындагы, тизелериндеги жана кашка жиликтеринин жамбаш сөөк менен ашташтарындагы** кыймылдоо ийкемдүүлүгүн текшерүү маанилүү. Биз буга чейин тизе тууралуу сөз кылдык. Төмөндө таман сөөктөрдүн шыйрактар менен жана кашка жиликтердин жамбаш сөөк менен ашташтарындагы контрактураларга текшерүүдө пайдалуу сунуштар келтирилген.

Таман сөөктөрүнүн шыйрак менен ашташы

Өйдөнү көздөй бүгүлүүсү нормалдуу.

Бул ашташтын кыймылдоо ийкемдүүлүгүн тизе мүмкүн болушунча түздөлүп турган абалында текшериниз.

Бул жерде кылта тартылуусун кармалап сезиңиз.

Тизе бүгүлүп турганда, бут кетмени демейде жакшыраак бүгүлөт. Бирок бала баса алуусу үчүн, тизе түздөлүп турганда бут кетмени канчалык бүгүлөрүн текшерүү зарыл.

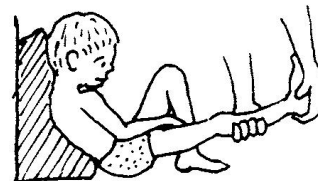
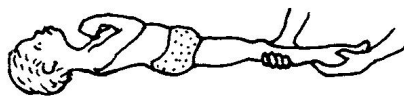

Эскертме. Спастикасы бар балада таман сөөктөрүнүн шыйрак менен ашташындагы кыймылдоо ийкемдүүлүгүн текшерүү.

Баланын денеси жана тизелери түз болгондо, таман сөөктөрүнүн шыйрак менен ашташын бүгүү оор болушу мүмкүн.

Андыктан, адегенде мойнун, денесин жана тизелерин бүгүп, андан соң таман сөөктөрүнүн шыйрак менен ашташын жай бүгүңүз.

Андан кийин бул ашташын бүгүлгөн абалында кармап, тизесин жай түздөнүз.

Таман сөөктөрдүн шыйрак менен ашташынын кыймылдоо ийкемдүүлүгүн текшерүү боюнча дагы башка сунуштар 383-бетте келтирилген.

Кашка жиликтин жамбаш сөөк менен ашташы

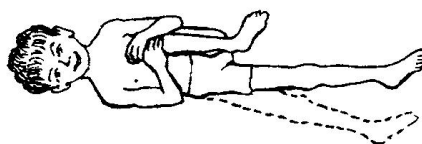
Кашка жиликтин жамбаш сөөк менен ашташы канчалык түздөлөрүн текшерүү үчүн, бала, сүрөттө көрсөтүлгөндөй, бели үстөлгө кептелгидей кылып, экинчи тизесин көкүрөгүнө тартсын. Эгер ушул абалдан, текшерилип жаткан бутунун санын үстөлгө коюу үчүн, бала аркасын ийүүгө аргасыз болсо, демек анын кашка жилигинин жамбаш сөөк менен ашташында бүгүүчү контрактура бар. (79-бетти караңыз.)

Бул жердеги тарамыш тартылуусун кармалап сезиңиз.

Эгер тизеси түздөлбөсө, анда баланы бутунун тизеден ылдыйкы бөлүгү үстөлдүн кырынан ары чыккандай кылып жаткырып текшериниз.

ЭСКЕРТҮҮ: Эгер текшерилген бутун тулкусунун сызыгынан капталды көздөй жылдырса, кашка жилигинин жамбаш сөөк менен ашташы көп учурда жакшыраак жазылат. Андыктан, бутту тулку менен бир сызыкка келтирип текшерүү керек. Антпесе, контрактураларды байкабай өткөрүп коюңуз мүмкүн. Бала басышы үчүн, контрактураларды оңдоо зарыл.

ТУУРА

ТУУРА ЭМЕС

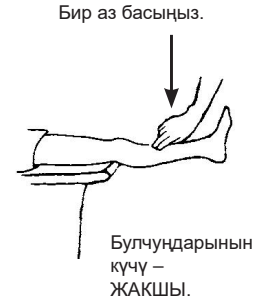
Булчуңдардын күчүн текшерүү

Булчуңдар күчүнүн көрсөткүчү нормалдуудан нөлгө чейин болушу мүмкүн. Аны текшерүү жолдору төмөндө:

Эгер бала бутун тизеси толук түздөлгүчө көтөрө алса, ал өзү менен тең курактагы башка балдар көтөрө алгандай басымды көтөрө алар бекенин текшерүү үчүн, бутун ылдый басыңыз. Эгер көтөрө алса, анда анын булчуңдарынын күчү **НОРМАЛДУУ** деп эсептелет.

Эгер бала буту менен **кошумча жүктөмдү** көтөрө алса, бирок бул көрсөткүч дени соо баланыкынан төмөн болсо, анда анын булчуңдарынын күчү **ЖАКШЫ** деп эсептелет.

Эгер бала бутунун салмагын гана (кошумча жүктөм жок) көтөрүп кармай алса, анда анын булчуңдарынын күчү **КАНААТТАНДЫРАРЛЫК** деп эсептелет.

Эгер бала бутунун салмагын көтөрүлгөн абалында кармай албаса, анда аны капталына жаткырып, бутун түздөп көрүңүз. Эгер буту түздөлсө, анда анын булчуңдарынын күчү **НАЧАР** деп эсептелет.

Эгер бала тизесин такыр жаза албаса, анда ал бутун түздөйүн деп аракет кылганда, анын булчуңдарынын үстүнө колуңузду коюңуз. Эгер булчуңдарынын тартылуусун сезсеңиз, анда анын булчуңдарында **АНЧА-МЫНЧА** күч бар.

Булчуңдары кыймылдайт, бирок буту кыймылдабайт.

БУТУНДУ ТҮЗДӨӨГӨ БОЛГОН КҮЧҮҢ МЕНЕН АРАКЕТ КЫЛ.

АНЧА-МЫНЧА күч бар.

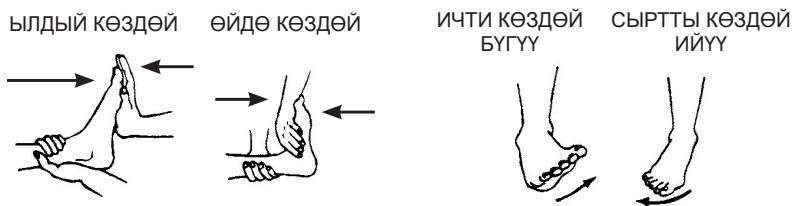

Булчуңдары такыр кыймылдабайт: булчуңдарынын күчү **НӨЛ**.

Жабырланган болушу мүмкүн деп эсептелген бардык булчуңдарынын күчүн текшериниз. Төмөндө, түрдүү көйгөйлөрү бар балдардын кыйынчылыктарын жана муктаждыктарын аныктоо үчүн **эң пайдалуу деп эсептелген, булчуңдардын күчүн текшерүү ыкмалары келтирилген.**

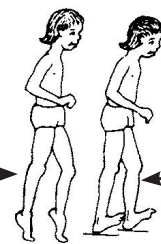
Эскертме. Бул ыкмалар жөнөкөй, жана, негизинен, булчуңдар топторунун күчүн текшерүү үчүн колдонулат. **Физиотерапевтер** өзүнчө булчуңдардын күчүн кантип текшерүү керек экенин билишет.

Таман сөөктөрүнүн шыйрак менен ашташы жана бут кетмени

Эгер бала баса алса, бут манжаларына жана согончокторуна тура аларын жана аларга туруп баса аларын текшериниз.

Балтыр булчуңдарынын күчү – **НОРМАЛДУУ**.

Бут кетменин көтөрүүчү булчуңдарынын күчү – **НОРМАЛДУУ**.

Эскертме. Бут кетменин көтөрүүчү булчуңдары алсыз болгондо, кээде бала бут манжаларын көтөрүүчү булчуңдарын бут кетменин көтөрүү үчүн пайдаланат.

Эгер бала бут манжаларын төмөнкүдөй өйдө бүгүү жолу менен бут кетменин көтөрсө,

бут манжаларын төмөнкүдөй ылдый бүгүп, бут кетменин көтөрө алар бекенин текшериниз.

Мындан тышкары, бут кетмени бир жагына жантайып же тартылып турар-турбарын текшериниз. Мындай көрүнүш булчуңдарда "дисбаланс" (теңдик бузулуу) бар болушу мүмкүндүгүн көрсөтөт.

ТЕКШЕРҮҮ ЭМНЕ ҮЧҮН МААНИЛҮҮ ЭКЕНДИГИНИН СЕБЕПТЕРИ (МИСАЛДАР)

1. Эгер булчуңдар бут кетменин көтөрүү үчүн **АЛСЫЗ**, ал эми аны түшүрүү үчүн **КҮЧТҮҮ** болсо, анда контрактуралар калыптанып, бала бут манжаларына туруп баса башташы мүмкүн (Буллардын алдын алуу тууралуу 383-беттен караңыз.)

2. Көрсөткүчү **НАЧАР** деп эсептелген күчү бар балтыр булчуңдарын бек кармоочу атайын жасалганын жардамы менен бекемдесе болот. Бирок күч көрсөткүчү **КАНААТТАНДЫРАРЛЫК** болсо, анда аларды көнүгүү аткаруу жолу менен бекемдөө зарыл. Бек кармоочу жасалга, тескерисинче, аларды ого бетер алсыздатып жиберет.

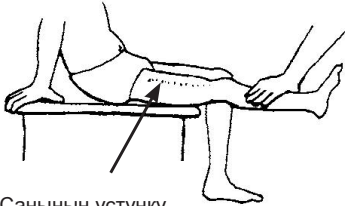
3. Бут кетменин манжалардын жардамы менен гана көтөрүү тамандын ортосу көтөрүлүп кетүүсү менен мүнөздүү деформацияга алып келиши мүмкүн.

Дененин тигил же бул бөлүгүн тигил же бул багытта кайсы булчуңдар кыймылдатарын билүү үчүн, текшерүү учурунда колдоруңузду коюп, булчуңдардын жана тарамыштардын чыңалуусун “сезиңиз”.

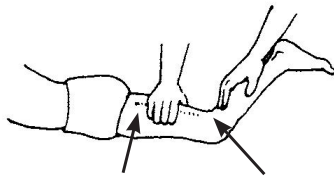
Тизе

ТҮЗДӨЛҮП ТУРГАН АБАЛЫ

Санынын үстүнкү бөлүгүндөгү булчуңдары чыңалып турганын сезе аласыз.

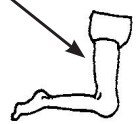
БҮГҮЛҮП ТУРГАН АБАЛЫ

Санынын арткы бөлүгүндөгү булчуңдары чыңалганын сезесиз. Бул жериндеги тарамышы тартылганын сезиңиз.

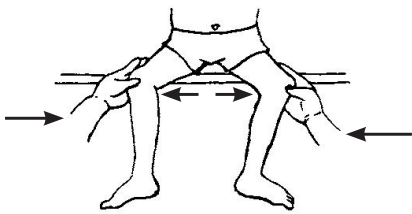
ТЕКШЕРҮҮ ЭМНЕ ҮЧҮН МААНИЛҮҮ ЭКЕНДИГИНИН СЕБЕПТЕРИ (МИСАЛДАР)

1. Эгер булчуңдарынын күчү тизесин түздөө үчүн АЗ же ТАКЫР ЖОК болсо, анда тизесинин үстүндөгү булчуңдарын кошо бек кармоочу атайын жасалга тагынышы зарыл болушу мүмкүн.
2. Эгер санынын арткы бөлүгүндөгү булчуңдары алдынкы бөлүгүндөгү булчуңдарынан күчтүүрөөк болсо, тизени бүгүп кармап калган контрактура калыптанышы ыктымал.

Кашка жиликтердин жамбаш сөөк менен ашташтары

БУТТАРДЫ ЭКИ ТАРАПКА КЫЙМЫЛДАТЫП, АЛАНЫ АЧУУ

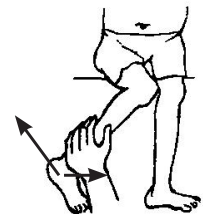
БУТТАРДЫ БИР БИРИНЕ ЖАКЫНДАТЫП, АЛАНЫ ЖАБУУ

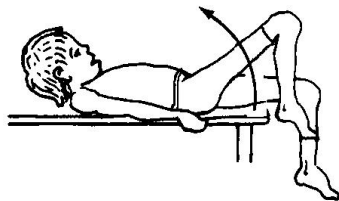
АШТАШТЫ СЫРТТЫ КӨЗДӨЙ АЙЛАНТУУ (балтыр ичти карап калат)

АШТАШТЫ ИЧТИ КӨЗДӨЙ АЙЛАНТУУ (балтыр сыртты карап калат)

БҮГҮҮ

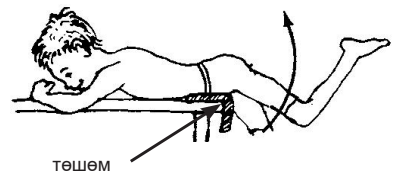

ЖАЗУУ

Жамбаш булчуңдарынын чыңалганын сезиңиз.

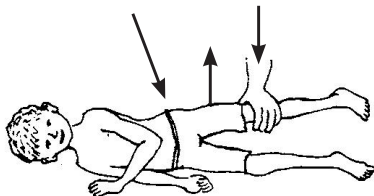
Эгер бул ашташында контрактуралар калыптанган болсо, анда буттарын үстөлдүн кырынан ары чыгарып текшериңиз.

төшөм

БУТТУ КАПТАЛГА КЫЙМЫЛДАТУУ

Санынын каптал бөлүгүндөгү булчуңдары чыңалганын бул жерден сезиңиз.

Эскертме. Сан булчуңдарынын алсыздыгынан кээде кашка жилик жамбаш сөөк менен болгон ашташынан чыгып кетет. Буга да текшерүүнү унутпаңыз (155-бетти караңыз).

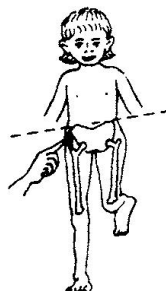
Сандын каптал бөлүгүндөгү булчуңдардын күчүн текшерүү бала эмне себептен аксап басарын жана бутунун бүткүл узундугуна созулуучу, белдемчиси бар ортезди колдонуу керек же кереги жогун аныктоо үчүн мааниси өтө чоң.

БУТТАРЫНА ТУРА АЛГАН БАЛАНЫН САНЫНЫН КАПТАЛ БӨЛҮГҮНДӨГҮ АЛСЫЗ БУЛЧУҢДАРЫН АНЫКТОО

Бала алсызыраак бутуна турсун.

НОРМА

Бала түз турат. Жамбаш сөөгүнүн көтөрүлүп турган бут тарабындагы чети бир аз өйдөрөөк.

Санынын каптал бөлүгүндөгү булчуңдары алсыз.

НОРМАГА ДАЛ КЕЛБЕЙТ

Жамбаш сөөгүнүн көтөрүлүп турган бут тарабындагы чети бир аз ылдыйыраак.

Же болбосо, бала алсызыраак санына күч келтирбөө үчүн, тулкусунун салмагын башкача бөлүштүрөт.

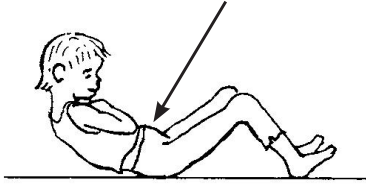
Алсызыраак буту менен кадам таштаганда, денеси капталга жантайып турат. (Полиомиелиттен жабыркаган адамдар үчүн мүнөздүү.)

Эскертме. Басканда бир капталга жантаюу көбүнчө кыска буттан улам эмес, сандын каптал бөлүгүндөгү булчуңдардын алсыздыгынан улам көбүрөөк болот. Бирок кыска бут мындай жантаюуну ого бетер күчөтөт.

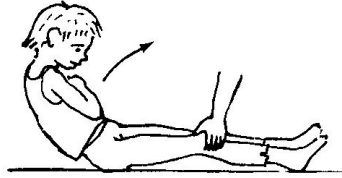
Курсак жана арка

Курсак булчуңдары канчалык алдуу экенин аныктоо үчүн, бала жаткан абалынан отура (же жок дегенде башы менен көкүрөгүн көтөрө) алар бекенин текшерипиз.

Тизелерди ийип, жаткан абалдан отурганда, негизинен курсак булчуңдары иштейт. Курсак булчуңдарынын чыңалуусун колunuz менен сезиңиз.

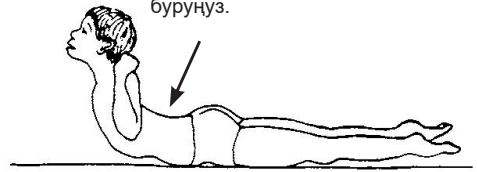

Тизелерди түз кармап, жаткан абалдан отурганда, кашка жиликтердин жамбаш сөөк менен ашташтарын бүгүүчү булчуңдар жана курсак булчуңдары иштейт.

Арка булчуңдарын текшерүү үчүн, ал сүрөттөгүдөй ийиле алар бекенин көрүңүз.

Омуртка тутумунун эки жагындагы булчуңдарынын чыңалуусун колunuz менен сезиңиз. Эки жагынын булчуңдарынын күчү бирдей бекенине жана же бир жагыныкы күчтүүрөөк бекенине көңүлүңүздү буруңуз.

Сүрөттө көрсөтүлгөндөй кылып, бала тулкусунун кыймылдарын канчалык башкара аларын жана курсак, арка жана капталындагы булчуңдарынын күчүн текшере аласыз. Бала тизелерине туруп, аркасын түздөсүн. Андан соң алдыга эңкейсин, артка, эки капталына жантайсын жана тулкусун бурсун.

Курсак жана арка булчуңдары алсыз балага денесин бекем кармоочу ортездер же деңгөлөктүү отургуч керек болушу мүмкүн.

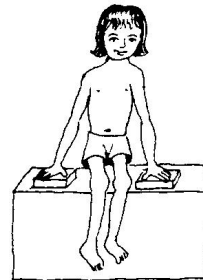

МААНИЛҮҮ! Баланын – айрыкча омуртка тутумунун эки жагындагы булчуңдары бирдей эмес же тулку булчуңдары алсыз болгон баланын – омуртка тутуму ийрилик турбаганын текшерипиз, .

Ийиндер, билектер жана алакаңдар менен манжалар

Эгер баланын буттары шал, бирок тулку булчуңдарынын күчү КАНААТТАНДЫРАРЛЫК болсо, ал балдактардын жардамы менен баса алышы мүмкүн (эгер ийиндери жана колдору бул үчүн жетишерлик күчтүү болсо).

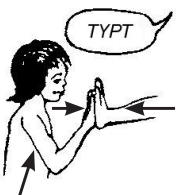
Андыктан, бала, сүрөттөгүдөй кылып, тулкусун отурган абалынан колдору менен көтөрө алар бекенин текшерсин.

Эгер көтөрө алса, анда балдактардын жардамы менен басуу мүмкүндүгү кыйла чоң.

Эгер көтөрө албаса, ийин жана кол булчуңдарынын күчүн текшерипиз:

колдору

Бул жердеги булчуңдары чыңалат.

Бул жердеги булчуңдары чыңалат.

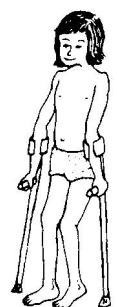
ИЙИНДЕРИ

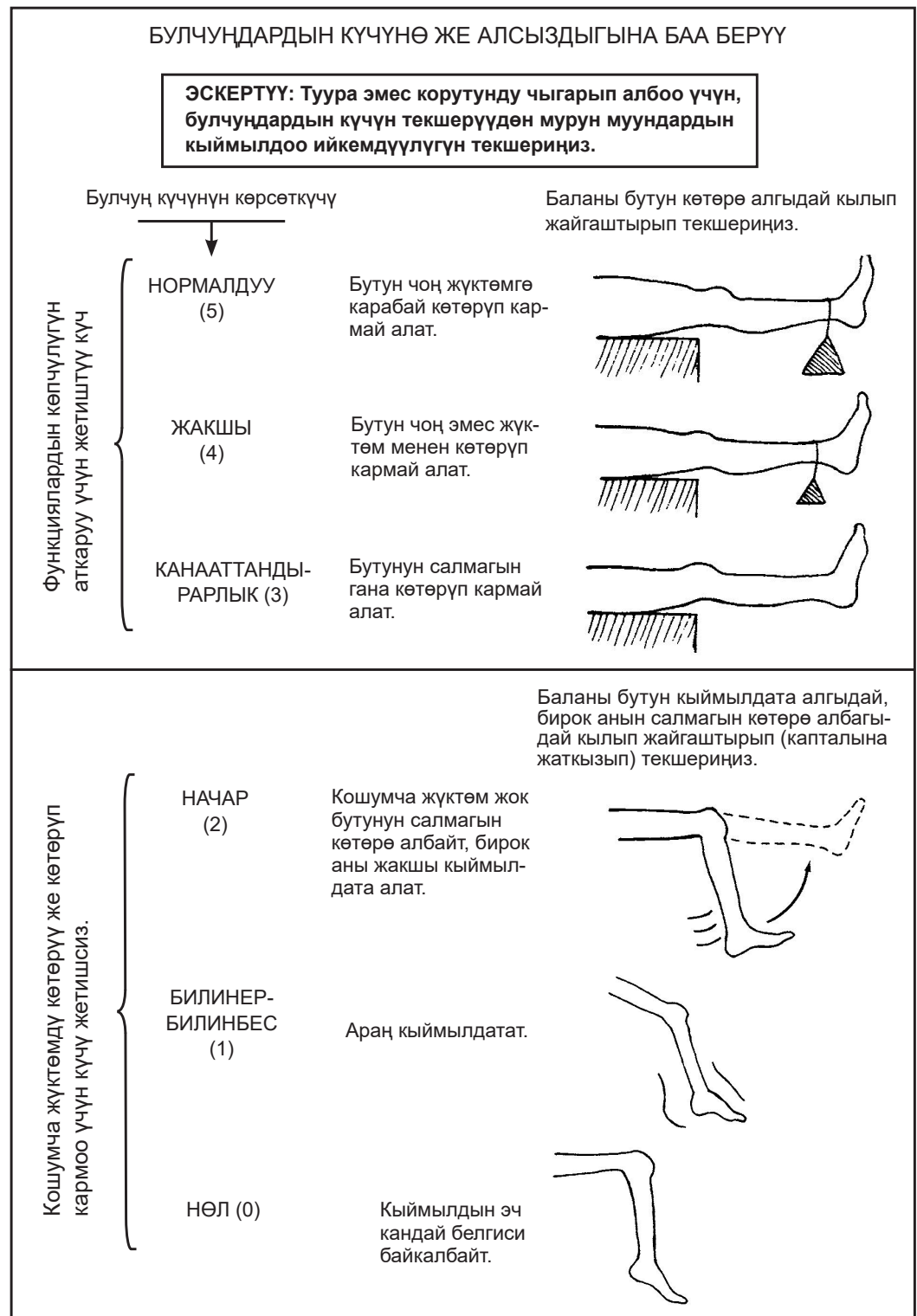
Эгер ийин булчуңдары ылдый көздөй жакшы түртө алса, бирок чыканагын түздөөчү булчуңдары алсыз болсо, анда бала чыканагын бек кармоочу жасалгасы бар балдакты колдоно алышы мүмкүн.

Же болбосо, чыканак муунунун кыймылдоо ийкемдүүлүгү нормалдуу болсо, чыканагын сүрөттөгүдөй артынан “бекитип” кармап басууну үйрөнүп алса болот. Бирок мындай ыкма чыканагында көйгөй пайда болуусуна алып келиши мүмкүн.

Төмөнкүдөй картаны даярдап, текшерүү бөлмөңүзгө эскерткич катары илип койсоңуз, пайдасы тийет.

Булчуңдардын күчүн текшерүүдө, **КАНААТТАНДЫРАРЛЫК** жана **НАЧАР** деп белгиленген күч түрлөрүнүн ортосундагы айырмага көңүл буруу өзгөчө маанилүү.

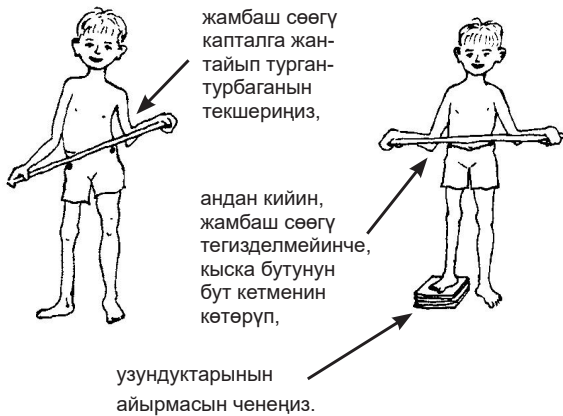
КАНААТТАНДЫРАРЛЫК деп белгиленген күч көрсөткүчү көп учурда туруу, басуу же өз алдынча тамактануу үчүн жетиштүү. Демейде, **НАЧАР** деп белгиленген күч көрсөткүчү бул функцияларды аткаруу үчүн жетишсиз.

НАЧАР деп белгиленүүчү күч көрсөткүчү бар булчуңдарды кээде көнүгүүлөрдүн жардамы менен **КАНААТТАНДЫРАРЛЫК** деп белгиленүүчү күч көрсөткүчүнө көтөрүп бекемдесе болот. Муну менен алардын функцияналдуулугу жогорулайт. **БИЛИНЕР-БИЛИНБЕС** деп белгиленүүчү күч көрсөткүчү бар булчуңдарды атүгүл көнүгүүлөрдү арбын аткаруунун жардамы менен деле **КАНААТТАНДЫРАРЛЫК** деп белгиленүүчү көрсөткүчкө көтөрүү дээрлик мүмкүн эмес. (Бирок эгер булчуңдардын алсыздыгы аларды жетиштүү көлөмдө колдонбогондуктан улам калыптанса (мисалы, шалдыктан эмес, артриттин оор формасындагыдай), **НАЧАР** деп белгиленүүчү күч көрсөткүчү бар булчуңдарды көнүгүүлөрдүн жардамы менен кээде **ЖАКШЫ** же атүгүл **НОРМАЛДУУ** деген көрсөткүчкө көтөрсө болот. Мындан тышкары, полиомиелиттен же булчуңдардын алсыздыгына алып келген башка илдеттен жаңыдан айыгып келе жатканда **НАЧАР** же **БИЛИНЕР-БИЛИНБЕС** деп белгиленген күч көрсөткүчү бар булчуңдарды кээде **КАНААТТАНДЫРАРЛЫК** деген же андан да жогору көрсөткүчкө көтөрсө болот.)

Физикалдык текшерүүдө дагы эмнелерге көңүл буруу керек

Буттардын узундугундагы айырма. Эгер бир бут алсызыраак болсо, демейде ал жайыраак өсүп, экинчи бутка салыштырмалуу кыскараак болуп калыптанат. Бут кийиминин таманын кошумчалап калыңдатып койсо, түз туруусуна, азыраак аксоосуна жана омуртка тутуму ийрийип кетүүсүнө жол бербөөгө балага жардам берет. Буттарынын биринин кыска болуусу кашка жилиги жамбаш сөөк менен болгон ашташынан чыгып кеткенинин белгиси болушу мүмкүн. Андыктан буттарынын узундуктарын текшерип, алардын айырмасын ченөө керек. (Ченеп текшерүү ыкмаларын 155- жана 156-беттерден караңыз.)

Эгер бала буттарына тура алса,

Эгер бала буттарына тура албаса,

аны мүмкүн болушунча түз жаткырыңыз. Баланын эки капталындагы сөөк уркуйган жерлерин таап, аларды белгилеңиз:

Андан кийин ченөөчү тасманын же жиптин жардамы менен эки белгиленген чекиттин ортосундагы аралыкты ченеңиз. Буттардын ар бирин ченеп, айырмасын алыңыз. Эгер жип колдонулса, анда каттоо барагына эки буттун узундуктарынын анык айырмасын көрсөткөн чийиндерди тартыңыз.

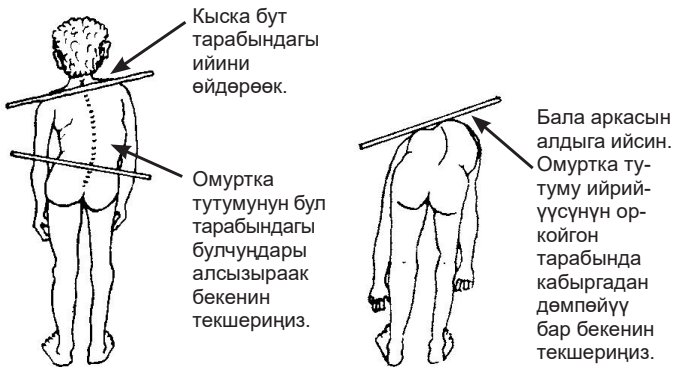
ЛОЛИНИН БУТТАРЫНЫН УЗУНДУКТАРЫНДАГЫ АЙЫРМА (ЖАТКАН АБАЛЫНДА)

- 3-июль, 1986-ж. _____
- 10-сентябрь, 1986-ж. _____
- 2-декабрь, 1986-ж. _____

Омуртка тутуму ийрийүү

Эгер бир буту кыска болсо же курсагынын же аркасынын эки жагындагы булчуңдары бир биринен айырмалануусунун белгилери байкалса, омуртка тутуму ийрийип кеткен-кетпегенин сөзсүз текшерипиз. Омуртка тутуму ийрийип кетүүсүнүн негизги 3 түрү бар (алар өзүнчө же бир бири менен айкалышып калыптанышы мүмкүн):

Капталды көздөй ийрийүү (сколиоз)

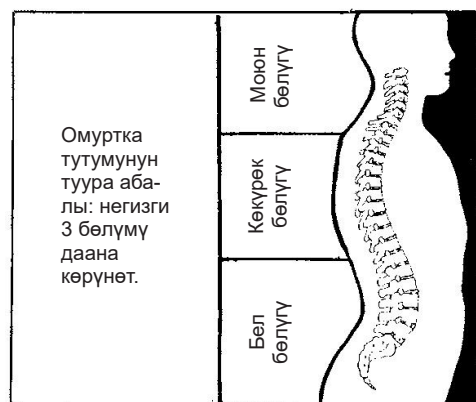
Бүкүрөйүү, арка дөмпөйүү (кифоз)

Себеби – арка булчуңдары алсыз жана тулкуну туура кармап алып жүрбөө.

Омуртка тутумунун физиологиялык алдыга ийилүүсү патологиялуу күчөп кетүү (лордоз)

Курсак булчуңдары алсызданышынан же кашка жиликтин жамбаш сөөк менен ашташында бүгүү контрактурасынан улам болушу мүмкүн. (Буларга текшерүүнү унутпаңыз.)

Омуртка тутумунун айрым ийрийүүлөрү бала денесинин абалын өзгөрткөндө, жатканда же алдыга эңкейгенде өзү түздөлүп калат. Башка ийрийүүлөрү – денени кандай гана абалына келтирбегин – түздөлбөйт, жана булар демейде олуттуураак келет. Омуртка тутумунун ийрийүүлөрүнө жана деформацияларына текшерүү тууралуу кошумча маалыматтарды 20-бөлүмдөн караңыз.

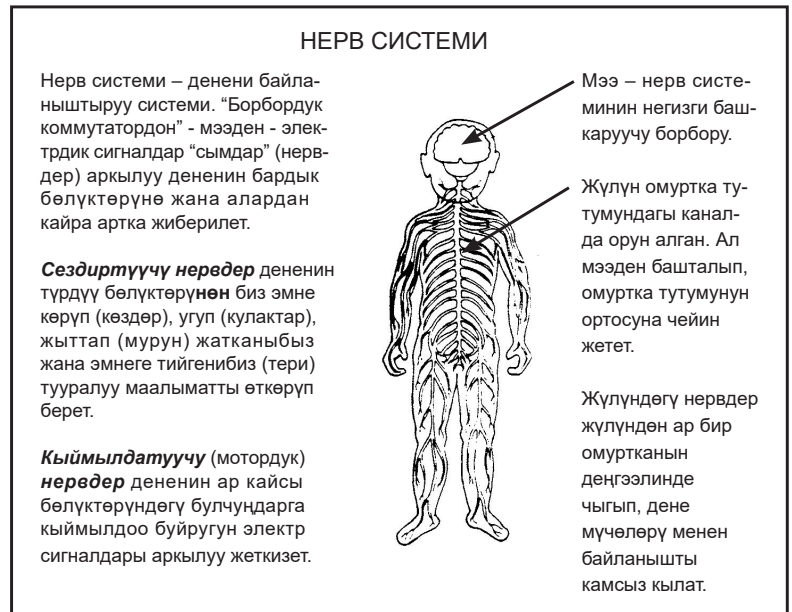

НЕРВ СИСТЕМИН ТЕКШЕРҮҮ

Кээде дененин функциялары булчуңдардын, сөөктөрдүн же муундардын илдеттеринен улам бузулат. Бирок көбүнчө бул нерв системинин ооруларынан же анын жабыркоосунан улам болот.

Бузулуунун түрү нерв системинин кайсы бөлүгү жабыркагандыгына жараша болот.

Мисалы, **полиомиелитте** жүлүндүн (же мээ сөңгөгүнүн) белгилүү деңгээлиндеги **кыймылдатуучу нервдер** гана жабыркайт, сездиртүүчү **нервдер** жабыркабайт. Ошондуктан адамдын кыймылдоо жөндөмү бузулат, бирок көрүү, угуу жана тийип сезүү жөндөмдөрү нормалдуу боюнча сакталат. (7-бөлүмдү караңыз.)

Бирок эгер **жүлүн жабыркаса**, сездиртүүчү нервдер да, кыймылдатуучу нервдерге да жабыркап же үзүлүп калышы мүмкүн. Ошондо кыймылдоо жөндөмү да, сезгичтик да жоголот. (23-бөлүмдү караңыз.)

Жүлүндөгү нервдерди жабыркатуучу полиомиелиттен жана жүлүн жабыркоодон айырмаланып, **церебралдык шалдык** мээ өзү жабыркаганда болот. Мээнин кайсы гана бөлүгү болбосун жабыркашы мүмкүн болгондуктан, дененин кайсы гана бөлүгүндөгү кайсы гана функциясы болбосун бузулуп, бул **кыймылдоо, дененин тең салмактуулугун сактоо, көрүү, угуу, сүйлөө** жана **акыл-эс жөндөмдөрүн** жоготуу менен коштолушу мүмкүн. (9-бөлүмдү караңыз.)

Андыктан, баланын нерв системинин функцияларын канчалык толук текшерсеңиз, андагы бузулууларды ошончолук так аныктоого жетишесиз. Эгер функциялары полиомиелиттен улам бузулганы так аныкталса, нерв системин анчалык толук деле текшерүүдө зарылчылык жок. Бирок кээде полиомиелиттин белгилерин церебралдык шалдыктын белгилеринен ажыратып айырмалоо оор болот. Эгер баланын абалы мээсиндеги бузулуудан улам экенине шектенсеңиз, анда нерв системин толук текшерүү зарыл. **Мээ же нерв системинин башка бөлүмдөрү жабыркаганда, төмөнкүдөй бузулуулар орун алышы мүмкүн:**

- көрүүсүндө (30-бөлүмдү караңыз.)
- карактеринин кыймылдоосунда же бир нерсени кароого басым жасоосунда (40- жана 301-беттерди караңыз.)
- талма (эпилепсия) (29-бөлүмдү караңыз.)
- денесинин тең салмактуулугун сактоосунда, кыймылдарын координациялоосунда жана денесин мейкиндикте сезүүсүндө (90- жана 105-беттерди караңыз.)
- угуусунда (31-бөлүмдү караңыз.)
- ооз булчуңдарынын жана тилинин иштөөсүндө (313–315-беттерди караңыз.)
- акыл-эсинин жөндөмүндө; өнүгүү деңгээли (278- жана 288-беттерди караңыз.)
- сезгичтигинде (ооруганды жана тийгенди сезүү) (39- жана 216-беттерди караңыз.)
- кадимкидей эмес же кызыкча жүрүм-турум; бала өзүнө жаракат келтирүү (364-бетти караңыз.)
- булчуңдарынын тонусунда (булчуңдары бир башкача бошоң болуу - жүнү боштук, ийкемдүүлүгү жоголуу, спазмдар же өзүнөн өзү болгон кыймылдар) (9-бөлүмдү караңыз.)
- рефлекстеринде; булчуңдары булкуп тарткылай берет (40- жана 88-беттерди караңыз.)
- табарсыгынын жана ичегилеринин функцияларын башкаруусунда (25-бөлүмдө караңыз.)

Эң көп учураган бузулууларга текшерүү ыкмалары кийинки бир нече бетте жана №2, 3 жана 4 КАТТОО БАРАКТАРЫНДА келтирилген. Сейрегирээк колдонулган башка тесттер конкреттүү илдеттерге арналган бөлүмдөрдө бар. Жогоруда берилген, беттерге шилтемелерди пайдаланыңыз.

ӨНҮГҮҮСҮ АРТТА КАЛГАН БАЛАНЫН АБАЛЫНА БАА БЕРҮҮ

Курагындагы башка балдар кылган нерселерди кылууга жөндөмү жетпеген баланын өнүгүү деңгээлин атайын текшерүү зарыл болушу мүмкүн. Баланын энесинин кош бойлуулук же төрөт учурундагы же андан кийин болгон кыйынчылыктары тууралуу кошумча маалыматтар себептерине көз ачышы мүмкүн. Башынын чоң-кичинесин ченөө да маанилүү маалыматты бериши ыктымал. Башынын көлөмүн үзгүлтүксүз ченеп туруу жолу аркылуу аны чоңоюусунун ылдамдыгы тууралуу маалымат андан да маанилүү болушу мүмкүн.

Мисалы, аял кош бойлуу кезинде Зика калтыратмасын башынан өткөрсө же бала 1 жашында менингит (мээ инфекциядан жабыркоо) менен ооруп, ошондон тартып башынын чоң-кичинеси нормадан төмөн болсо же башы абдан жай чоңойсо, мындай бала өнүгүүсүндө дайыма артта кала берүүсүнүн ыктымалдыгы чоң. Мындай жагдайда көптү күтүү курулай үмүт. Бирок эгер баланын башы нормадагыдай эле чоңоюусун токтотпосо, анда ар кандай нерселерди үйрөнүүгө жана аткарууга жөндөмүн сактоосунун ыктымалдыгы жогору (бирок буга кепилдик жок).

Жүлүн чуркусу (167-бетти караңыз) менен төрөлгөн баланын башынын көлөмү нормадан жогору болушу мүмкүн. Эгер башы ушинтип тез чоңоюусун улантса, бул кооптуу белги (41-жана 169-беттерди караңыз). Эгер балага операция жасалбаса, анда анын акыл-эсинин өнүгүүсү дайыма артта кала берет же бала чарчап калышы ыктымал. Бирок эгер баштын чоң-кичинесин ай сайын ченөөдөн башы анчалык тез чоңойбой калганы аныкталса, анда көйгөй өзүнөн өзү эле жоюлуп кеткен болушу мүмкүн. Мындай жагдайда операциянын зарылчылыгы жок.

41-беттеги №4 КАТТОО БАРАГЫНДА баланын өнүгүүсүнө байланыштуу кошумча суроолор, баланын башынын чоң-кичинесине баа берүү жана мындай маалыматты каттоо үчүн карта келтирилген.

Өнүгүүсүндө артта калган балага жардам берүү үчүн, адегенде анын физикалык жана акыл-эсинин өнүгүү деңгээлине баа берүү зарыл болот. 34-бөлүмдөгү 287–300-беттерде муну кантип аткаруу керектиги боюнча ыкмалар берилген.

Баланын учурдагы өнүгүү деңгээлин аныктоо, ага жардам берүүгө багытталган, ырааты менен аткарылчу көнүгүүлөрдү пландоо жана бул иште анын илгерилөөсүн баалап, мындай маалыматты каттоо үчүн, 292–293-беттердеги баланын өнүгүү картасын пайдалансаңыз болот. 2 беттен турган бул каттоо картасы №6 КАТТОО БАРАГЫ деп аталып берилген.

КАТТОО БАРАКТАРЫ

Кийинки 5 бетте биз 22-бетте талкуулаган КАТТОО БАРАКТАРЫНЫН үлгүлөрү келтирилген. Сиз алардын көчүрмөсүн алып пайдалансаңыз болот. Бирок алар идеалдуу эмес. Бул барактар Мексикадагы айылдык реабилитация тобу тарабынан иштелип чыккан. Биз бул каттоо барактарын андан ары жакшыртуу иши менен эмдигиче алекпиз. Булардын көчүрмөсүн алып пайдалануудан мурун, биздин сизге сунушубуз: аларды өзүңүздүн жагдайыңыздын муктаждыктарына жараша ылайыкташтырып алыңыз.

Жүргүзгөн ишиңизде кереги тийип калгыча, КАТТОО БАРАКТАРЫНЫН көчүрмөлөрүн даярдап алыңыз.

№4 КАТТОО БАРАГЫ менен бирге 50-беттеги “Баланын абалынын өзгөрүүсүнө баа берүү” деп аталган №5 КАТТОО БАРАГЫНЫН жана 292–293-беттердеги “Баланын өнүгүү картасы” деп аталган №6 КАТТОО БАРАГЫНЫН да көчүрмөлөрүнүн сизге кереги тийип калышы мүмкүн.

№1 КАТТОО БАРАГЫ (БАЛАНЫН ӨМҮРБАЯНЫ) боюнча эскертме:

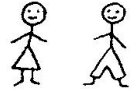
№1 КАТТОО БАРАГЫНЫН үстүндөгү төрт бурчтукту баланы карап текшерип бүткөндөн кийин толтуруу керек. Анда маанилүү маалымат кыскача түрдө жазылат. Анын жардамы менен бузулуулардын кайсылары эң көп кездешерин жана ар бир балага карата кандай иш-чараларды колдонуу зарылдыгын аныктоо оңоюраак болот.

№1 КАТТОО БАРАГЫНЫН 2-бетиндеги акыркы суроолорунун бир нечеси PROJIMO долбоору жүргүзгөн, ден соолук бузулууларынын медициналык себептери боюнча изилдөөсүнө байланыштуу. Сиздин аймагыңыздагы олуттуу көйгөйлөрдү изилдөө үчүн, буларды өзгөртүп ыңгайлаштырып алыңыз.

Каттоо номери	Кыймылдоосу _____ Деформация _____ Акыл-эсинин өнүгүүсүнүн артта калуусу _____ Сокурдук _____ Дүлөйлүк _____ Сүйлөөсү _____ Талма _____ Жүрүм-туруму _____ Башка _____	План: _____ Датасы: _____ Аткарылышы: _____ _____ кийинки жолу келүү _____ _____ адиске жиберүү _____ _____ үйүнөн текшерүү _____ _____ башка _____	№1 КАТТОО БАРАГЫ (1-бет)
Коду	БУЗУЛУУНУН ТҮРҮ _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____ _____		
Диагноз (эгер белгилүү болсо): _____			

БАЛАНЫН ӨМҮРБАЯНЫ (Биринчи текшерүү)

Аты-жөнү: _____ Жынысы: _____

Төрөлүү датасы: _____ Дареги: _____

Жашы: _____ Салмагы: _____ Бою: _____

Энеси: _____

Атасы: _____ Телефону: _____

Программа тууралуу кайдан билдиңиз? _____

БАЛАНЫН НЕГИЗГИ КӨЙГӨЙҮ КАЙСЫ? _____

Ал качан башталган? _____ Кантип? (Себеби): _____

Башка көйгөйлөрү? _____

Абалы оңолуп келе жатабы? _____ Оорлоп жатабы? _____ Ошол бойдон элеби? _____

Түшүндүрүңүз: _____

Балаңыз бул жерге келүүдөн кандай пайда табат деген үмүтүңүз бар? _____

Үй-бүлөңүздүн башка мүчөлөрүндө же туугандарыңызда да окшош көйгөй барбы? _____ Кимде? _____

Баланы медициналык кызматкерлер текшерди беле? _____ Кандай текшерүү болгон? _____

_____ Кайда? _____

Ортопедиялык аппараттарды же башка көмөкчү каражаттарды колдонобу? _____ Кандай жасалга? _____

Бала буга чейин ошолордун бирин колдонуп көрдү беле? _____ Түшүндүрүңүз: _____

Баланын ден соолугу жалпысынан кандай? _____

Бала толукпу? _____ Өтө арыкпы? _____ Башка? _____

Угуусу жана көрүүсү жакшыбы? _____ Түшүндүрүңүз: _____

Бала эмне кыла алат же эмнеде кыйналат? _____ Курагы үчүн нормалдуубу? _____

башын көтөрөт _____

колдорун пайдаланат _____

жөргөлөйт же төрт аяктап жылат _____

буттарына турат, басат _____

оюндарга катышат _____

өз алдынча тамактанат же суюктуктарды ичет _____

даараткананы өз алдынча пайдаланат _____

жеке гигиена ык-жөндөмдөрү _____

өз алдынча кийинет _____

Бала сүйлөйбү? _____ Канчалык жакшы сүйлөйт? _____ Качан баштаган? _____

Бала башка дагы кайсы нерселерди кыла алат? _____

Бала кайсы нерселерди кыла албайт? _____

Балаңыз дагы кайсы жаңы ык-жөндөмдөрдү үйрөнүүсүн каалайсыз? _____

Баланын акыл-эсинин өнүгүүсү нормага туура келеби? _____

Акыл-эсинин өнүгүүсү артта калганбы? _____ Канчалык? _____

Эмне үчүн ушундай ойлойсуз? _____

Балада талма кармайбы? _____ Канчалык көп кармайт? _____

Сүрөттөп бериңиз: _____

Дары-дармек кабыл алабы? _____ Кайсы? _____

Эмнеге каршы? _____ Натыйжасы (жакшы же жаман): _____

Жүрүм-туруму курагы үчүн нормалдуубу? _____

Жүрүм-турумунда же эмоционалдык көйгөйлөрү барбы? _____ Түшүндүрүңүз: _____

Мектепке барабы? _____ Кайсы класска? _____

Бала ким менен жашайт? _____

Ага-инилеринин жана эже-сиңдилеринин саны: _____ Курактары: _____

Атасы иштейби? _____ Кайда? _____

Энеси иштейби? _____ Кайда? _____

Байкоолор боюнча, балага кам көрүү жакшыбы? _____ эркетип бузулганбы же камкордук өтө эле көппү? _____

_____ каралбайбы? _____ бактылуубу? _____ өзүнө ишенеби? _____ түнтпү? _____

башка? _____

Үй-бүлөсүндөгү жагдай боюнча маанилүү жана толук маалымат: _____

Балага жардам берүү үчүн, үй-бүлөсү эмне кылды, жасап берди же сатып алып берди? _____

Башка байкоолор, маалымат же сүрөттөр:

(Зарыл болсо, кошумча барак колдонуңуз.)

_____

_____

_____

_____

_____

_____

_____

№1
КАТТОО
БАРАГЫ
(2-бет)

ТАПКАН ОРТО КИРЕШЕСИ

Бала ооруган дарттар:	Датасы:
кызылча	_____
суу чечек	_____
көк жөтөл	_____
башка _____	_____
_____	_____

Эмдөөлөр:	Канча жолу	Датасы	Аллергиялык реакциялар
БЦЖ (куркак учук)	_____		
Полиомиелит	_____		
КДС	_____		
Б гепатити	_____		
Кызылча	_____		
Селейме	_____		
Башка	_____		

Балаңызды дарылоого канча акча сарптадыңыз? _____ Эмнеге? _____

Дары-дармектерди туура эмес колдонуудан же туура эмес дарылоодон бузулуулар же абал оорлоо болгонбу? _____

Түшүндүрүңүз: _____

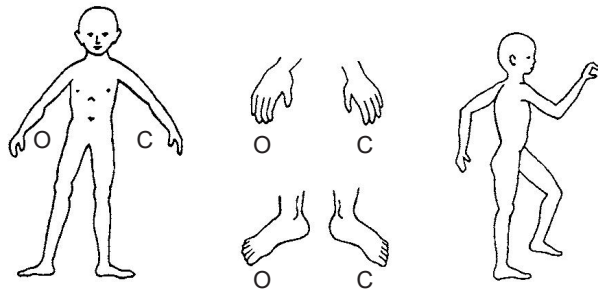
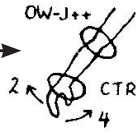
ШАЛДЫГЫ БАР БАЛДАР ҮЧҮН:

Шал болуп калардын алдында балага бир нерсе сайылды беле? _____

ФИЗИКАЛДЫК ТЕКШЕРҮҮ ҮЧҮН КАТТОО БАРАГЫНЫН ҮЛГҮСҮ

Баланын аты-жөнү _____
Каттоо номери _____

Баланын денесинин кайсы бөлүктөрүнөн көйгөй тапсаңыз, аны сүрөттөлүштөрдөн белгилеңиз. Ушул бетте көрсөтүлгөн кыскартуулар менен бирге чийиндерди жана тегерекчелерди колдонуңуз. Мисалы: Эгер зарыл болсо, башка баракчага жаңы сүрөттөлүштөрүн тартыңыз

№2
КАТТОО
БАРАГЫ

<p>Дененин жабыркаган бөлүктөрү</p> <p>С же О _____ башка _____ (сүрөттөңүз)</p>		<p>Булчуңдардын күчү же алсыздыгы: Бул кодду колдонуңуз</p> <table border="1"> <tr> <td>НОРМАЛДУУ 5</td> <td>чоң салмакты көтөрөт жана кармайт</td> <td></td> <td>НАЧАР 2</td> <td>бутун бир аз кыймылдатат, бирок көтөрө албайт</td> </tr> <tr> <td>ЖАКШЫ 4</td> <td>анча чоң эмес жүктү көтөрөт</td> <td></td> <td>БИЛИНЕР-БИЛИНБЕС 1</td> <td>бутун билинер-билинбес кыймылдатат</td> </tr> <tr> <td>КАНААТТАН-ДЫРАРЛЫК 3</td> <td>бутунун салмагын гана көтөрөт</td> <td></td> <td>НӨЛЬ 0</td> <td>кыймылдоонун белгилери такыр жок</td> </tr> </table>		НОРМАЛДУУ 5	чоң салмакты көтөрөт жана кармайт		НАЧАР 2	бутун бир аз кыймылдатат, бирок көтөрө албайт	ЖАКШЫ 4	анча чоң эмес жүктү көтөрөт		БИЛИНЕР-БИЛИНБЕС 1	бутун билинер-билинбес кыймылдатат	КАНААТТАН-ДЫРАРЛЫК 3	бутунун салмагын гана көтөрөт		НӨЛЬ 0	кыймылдоонун белгилери такыр жок
НОРМАЛДУУ 5	чоң салмакты көтөрөт жана кармайт		НАЧАР 2	бутун бир аз кыймылдатат, бирок көтөрө албайт														
ЖАКШЫ 4	анча чоң эмес жүктү көтөрөт		БИЛИНЕР-БИЛИНБЕС 1	бутун билинер-билинбес кыймылдатат														
КАНААТТАН-ДЫРАРЛЫК 3	бутунун салмагын гана көтөрөт		НӨЛЬ 0	кыймылдоонун белгилери такыр жок														
<p>О: Ооруу барбы? О-М: муун ооруу О-Б: булчуң ооруу</p> <p>0 такыр жок + бир аз ++ катуу +++ катуулугу ушунчалык жогору болгондуктан бала бутун кыймылмылдата албайт</p>		<p>С: Сезгичтик (тийүүнү, оорууну сезүү жөндөмдү, ж.б.у.с.)</p> <table border="1"> <tr> <th>О же С</th> <th>нормалдуу</th> <th>*азайган</th> <th>*такыр жок</th> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>башка</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </table> <p>*Көздөрүндө же көрүүсүндө көйгөйлөр барбы? _____ Кандай: _____</p> <p>*Кулактарында же угуусунда көйгөйлөр барбы? _____ Кандай: _____</p>		О же С	нормалдуу	*азайган	*такыр жок					башка						
О же С	нормалдуу	*азайган	*такыр жок															
башка																		
<p>К: контрактуралар _____ чыңалып турган булчуңдар басым астында бош абалына келбейт</p>	<p>СП: спастика _____ *чыңалып турган булчуңдар басым астында бош абалына жай келет</p>	<p>Терең тарамыштардын рефлекстери:</p> <table border="1"> <tr> <th>*жок 0</th> <th>*бир аз +</th> <th>нормалдуу ++</th> <th>*күчтүрөөк +++</th> <th>*өтө эле күчтүү ++++</th> </tr> <tr> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Оң тизе Сол тизе Дененин башка бөлүктөрүндө _____</td> <td></td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </table>		*жок 0	*бир аз +	нормалдуу ++	*күчтүрөөк +++	*өтө эле күчтүү ++++						Оң тизе Сол тизе Дененин башка бөлүктөрүндө _____				
*жок 0	*бир аз +	нормалдуу ++	*күчтүрөөк +++	*өтө эле күчтүү ++++														
Оң тизе Сол тизе Дененин башка бөлүктөрүндө _____																		
<p>Омуртка тутуму бүкүрөйүү, арка дөмпөйүү (кифоз) капталга ийриийүү (сколиоз) физиологиялык алдыга ийилүүсү патологиялуу күчөө (лордоз) катуу дөмпөк уркуяп турат (куркак учук?)</p> <p>ийриийүү биротоло калыптанып калган _____ ийриийүүнү оңдоого болот _____ (161-бетти караңыз.)</p>		<p>ЖЖ: жамбаш сөөк жантаюу</p> <p>Оң бут кыскараак _____ см-ге Сол бут кыскараак _____ см-ге</p>																
<p>*Жүлүн чуркусу (Spina bifida) баштыкча сымал жумшак чурку</p> <p>*башы чоң (гидроцефалия)</p>		<p>*Жүлүн жабыркоо Кайсы деңгээлинде _____</p> <table border="1"> <tr> <th></th> <th>Жакшы</th> <th>Начар</th> <th>Такыр жок</th> </tr> <tr> <td>Ичегилерин башкаруусу</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Табарсыгын башкаруусу</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </table>			Жакшы	Начар	Такыр жок	Ичегилерин башкаруусу				Табарсыгын башкаруусу						
	Жакшы	Начар	Такыр жок															
Ичегилерин башкаруусу																		
Табарсыгын башкаруусу																		
		<p>Башка көйгөйлөр _____ * эт оюлуу _____ * түшүнүксүз кыймылдар _____ * титирөө _____ * талма кармоо _____ * дененин тең салмактуулугун сактоо жөндөмү бузулуу _____ * өнүгүүдө артта калуу</p>																

МААНИЛҮҮ! Текшерүү учурунда дагы башка маалыматты каттоодо муктаждык болушу мүмкүн. Бул формада бардык тесттер жана маалыматтар камтылган эмес. Кошумча маалыматты ушул барактын арткы бетине жазыңыз же кошумча барактарды же формаларды колдонуңуз.

* Эгер көйгөй (*) жылдызча менен белгиленсе, анда нерв системин толугураак текшерүү зарыл. №3, 4 жана 6 КАТТОО БАРАКТАРЫН колдонсоңуз болот.

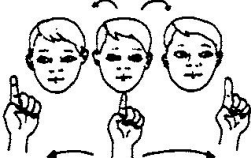
КАТТОО БАРАГЫ: НЕРВ СИСТЕМИНИН ФУНКЦИЯЛАРЫН ТЕКШЕРҮҮ ҮЧҮН КОШУМЧА ТЕСТТЕР

№3
КАТТОО
БАРАГЫ

Көпчүлүк учурда мындай тесттерде зарылчылык деле болбойт, бирок баланын мээси жабыркаган деп шектенүү болгондо, булар пайдалуу болушу ыктымал. Мээ жабыркоонун башка белгилери церебралдык шалдыкка арналган 9-бөлүмдө каралат. Көрүүнү жана угууну текшерүү үчүн тесттер менен 447–454-беттерден таанышыңыз.

Көздөрүнүн агы кыймылдашы

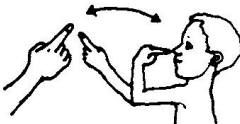
- Көздөр диртилдейт, туш келди кыймылдайт же каректер мезгил мезгили менен капыстан төбөнү карап калат (мээ жабыркаган, эпилепсия болушу мүмкүн – 233-бет).
- Бир көзү башка багытта карайт же башкача кыймылдайт (мээси жабыркаган болушу мүмкүн).

- Көздөрүнүн алдынан сөөмөйүңүздү же оюнчукту капталынан капталына, өйдө-ылдый жылдырыңыз.
- Каректери сөөмөйүңүздүн артынан жай салмактуу (нормалдуу) ээрчип кыймылдайт.
- Каректери сөөмөйүңүздүн артынан секиргенсип же жулкунуп кыймылдайт (мээси жабыркаган болушу мүмкүн).

Көздөрү менен колдорунун биргелешип иштеши (координация)

- Көздөрүн ачып алып да, жумуп алып да (норма) манжасын мурдунан бир нерсеге жана андан кайра мурдуна дээрлик жаңылуусуз так жылдырат.

- Көздөрү ачык абалында манжасын тийгизе албайт же кыйналып атып тийгизет (көздөрү менен колдорунун биргелешип иштөөсү, тең салмактуулугун сактоочу же мейкиндиктеги ордун туура баалоосу бузулган).
- Көздөрү жумук абалында ого бетер кыйналат (мейкиндикте ордун туура баалоо жөндөмү бузулган).

Денесинин кыймылдашы

- Кыймылдарын башкаруусунда оңтойсуздук же кыйынчылык байкалат.
- Капыстан же ритмдүү өзүнөн өзү болгон кыймылдар байкалат.
- Бала кыймылдайын, бир нерсеге жетпейин, басайын, сүйлөйүн же дагы башка бир нерсе кылайын дегенде, денесинин бөлүктөрү бурулуп же кызыкча кыймылдап калат.

(Бул белгилердин бардыгы мээси жабыркагандыгы жөнүндө кабар бериши мүмкүн; 9-бөлүмдү караңыз.)

Жогоруда келтирилген белгилер боюнча толук маалымат: _____

Карыштыруучу талманын түрлөрү (29-бөлүмдү караңыз.)

- Денеси кызыкча кыймылдашы менен коштолуп, капыстан эс жоготуу;
- Кыска убакытка кызыкча кыймылдоо же денени кызыкча абалга келтирүү;
- Маанисиз көз караш, _ Каректер ары-бери тез кыймылдоо, _ Жулкунуп кыймылдоо.

Өнүгүүсүндө артта калышы: Өзү менен тең башка балдар кыла алган ар түрдүү нерселерди бала өзү кыла алабы же кыла албайбы? Кайсы нерселерди? (34-бөлүмдү караңыз.)

- башын көтөрүп кармай
- эмчек эмет
- колдорун пайдаланат
- өз алдынча тамактанат
- денесин коңторот
- ойнойт
- жөргөлөйт жана төрт аяктап жылат
- башкалар менен катнашат, сүйлөшөт
- отурат
- жүрүм-турумун көзөмөлдөйт
- буттарына турат жана басат
- өзүн тейлей алат

Денесинин тең салмактуулугун сакташы

Баланы отургузуп же буттарына тургузуп, тең салмактуулугунан чыгаруу үчүн, аны абайлап ары-бери термелтиңиз же түртүңүз.

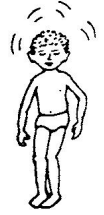
- БАЛА КУЛАП КАЛБАЙЫН ДЕП АРАКЕТТЕНБЕЙТ (тең салмактуулукту сактоо жөндөмү начар – 1ден өткөн балдарда мээ жабыркагандыгынын белгиси).
- БАЛА колдору менен таянып, КУЛАП КАЛБАЙЫН ДЕП АРАКЕТТЕНЕТ (тең салмактуулукту сактоо жөндөмү канааттандырарлык).
- БАЛА денесинин мейкиндиктеги ордун тууралап, КУЛАБАЙ ОТУРАТ (тең салмактуулукту сактоо жөндөмү жакшы).

Туруктуураак тура алган, чоңоюп калган бала денесинин тең салмактуулугун сактай алар бекенин текшерүү

Баланы бут кетмендерин бир бирине жанаштырып тургузунуз.

- Бала көздөрүн ачып алып, тең салмактуулугун анча жакшы сактай албайт – мээси жабыркаган (же булчуңдарында жана муундарында көйгөйү бар) болушу мүмкүн.
- Көздөрү жумук абалында тең салмактуулугун сактай алуусу ого бетер начар (нерв системи жабыркаган болушу мүмкүн).

“Тизе рефлекстери” жана башка “тарамыш” рефлекстери

Баланы бутун жарым-жартылай бүктүрүп, бош карматыңыз. Андан соң тизе томугунун астындагы тарамышын абайлап кагыңыз.

НОРМАЛДУУ	АЗАЙЫП КЕТКЕН	КҮЧӨП КЕТКЕН	КЛОНУС (УЛАМ СЕРПИЛИП КИЙМИЛДАЙТ)
			
Тизе бир аз серпилет.	Бут бир аз серпилет же такыр кыймылдабайт. Полиомиелит, булчуң дистрофиясы жана башка “бошоң” шалдыктар үчүн мүнөздүү.	Акырын кагуу бут катуу серпилишине алып келет. Церебралдык шалдыктан, мээ жана жүлүн жаракат алуусунан же дагы башкача жабырлануусунан улам болгон булчуң спастикасы үчүн үнөздүү.	Акырын кагуу буттун көп жолу ритмдүү серпилүүсүнө алып келет. Жүлүн жабыркаганда жана церебралдык шалдыктын кээ бир түрлөрүндө байкалат.

Myндан тышкары, кылтасын жана муундун жанындагы башка тарамыштарын да каккылап көрсөңүз болот.

Бабинский рефлекс

Калемсап сыяктуу учтуураак бир нерсени таманы боюнча согончогунап манжаларына чейин жылдырыңыз.

НОРМА

НОРМАЛДУУ ЭМЕС (2ден өткөн балада)

Манжалары астыны көздөйгө бүгүлөт.

Манжалары өйдөнү көздөй бүгүлүп, туш-тушка карап калат.

Бул – мээси же жүлүнү жабыркаганынын белгиси (Бабинскийдин белгиси). 2ге чыга элек дени соо балада байкалышы мүмкүн.

БАЛАНЫН ӨНҮГҮСҮНӨ ТААСИР ТИЙГИЗЕ ТУРГАН ФАКТОРЛОРДУ КАТТОО

(негизинен, мээси жабыркаган болушу мүмкүн деп шектелген же өнүгүүсүндө артта калган балдарды текшерүү үчүн)

№4
КАТТОО
БАРАГЫ

Бала тууралуу кошумча маалыматтар

Бала энесинин боюнда 9 толук айга жетпей эле төрөлдүбү? _____ канча айда? _____

Төрөлгөндө баланын бою жана салмагы нормадан төмөн беле? _____ Төрөлгөндөгү салмагы? _____

Төрөлүүсү нормалдуу өттүбү? _____ узакка созулдубу же кыйынчылык мененби? _____

Түшүндүрүңүз: _____

Төрөлгөндө, баланын кебете-турпаты нормалдуу беле? _____ Эгер андай болбосо, көйгөйлөрүн сүрөттөңүз:

дароо дем ала баштаган эмес? _____ өтө эле жүнү бош болгон? _____ башка? _____

Кош бойлуу кезинде энесинде көйгөйлөр болдубу? _____ Кызамык _____ айында.

Башка? _____ Кош бойлуу кезинде энеси дары-дармек кабыл алганбы: _____ Кайсы? _____

Бала төрөлгөндө энесинин жашы _____ атасынын жашы _____ .

Физикалдык текшерүү

Баланын мээси жабыркаганынын белгилери байкалабы? (№3 жана №4 КАТТОО БАРАКТАРЫН колдонуңуз.)

Кайсы? _____

Балада Даун синдромунун белгилери байкалабы? _____

Кандай белгилер? (көздөрү жазы жайгашып, чалыр _____, алакан менен манжаларынын терисинде бүгүштөр бар _____, башка _____ . 279-бетти караңыз.)

Акыл-эсинин өнүгүүсү артта калганына байланышы болушу мүмкүн башка физикалык белгилер _____

Баланын башы нормадан кичирээк _____ же чоңураак _____ болуп сезилип көрүнөт?

Башынын чоңдугу (айланасынын узундугу)? _____ см. Нормадан айырмасы _____ см.

Анын курагы үчүн орточо көрсөткүч (картадан) _____ см. Орточо көрсөткүчтөн айырмасы _____ см.

Баланын башынын чоңдугун каттоо

Графикте баланын жашын көрсөткөн солдон оңго кеткен чийин анын башынын чоңдугун көрсөткөн төмөндөн жогору кеткен чийин менен кесилишкен жерге чекит коюңуз.

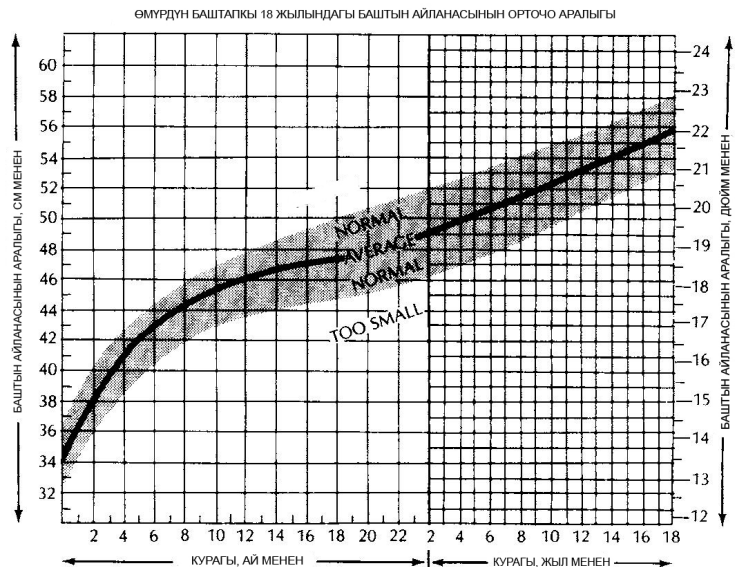

(Баштын эң жазы бөлүгүн ченеңиз.)

Эгер койгон чекитиңиз графиктеги каралжын болгон аймактан **төмөнүрөөк** болсо, анда башы нормадан кичирээк. Балада **микроцефалия** болушу мүмкүн (мээсинин көлөмү кичине, 278-бетти караңыз.)

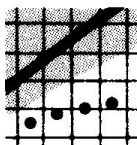
Эгер койгон чекитиңиз графиктеги каралжын аймактан жогорураак болсо, анда башы нормадан чоңураак. Балада **гидроцефалия** болушу мүмкүн (169-бетти караңыз.)

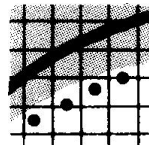
Эскертме. Эркек балдардын баштары кыздардын баштарынан орточо эсеп менен $\frac{1}{2}$ ден 1 см-ге чейин чоңураак болот. Мындан тышкары, түрдүү расаларда баштын чоңдугу бир аз башкача болушу мүмкүн. Мүмкүн болсо, жергиликтүү графиктерди колдонуңуз.

Ушул графикти такай колдонуңуз. Ар ай сайын графикке жаңы чекит кошуңуз.*Эгер нормадан болгон айырма улам көбөйө турган болсо, бул олуттуу патология бар экендиги тууралуу кабар бериши мүмкүн. Мисалы,

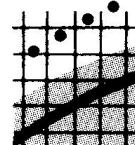
Мээ жай чоңоюп жатат. Микроцефалия ыктымалдуу.

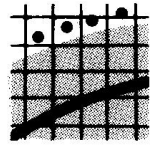
Мээ жакшы чоңоюп жатат. Патология анчалык деле олуттуу эмес болушу мүмкүн.

Баш тез чоңоюп, өтө эле чоң болуп кеткен. Гидроцефалия же шишик бар болушу мүмкүн. Жагдай оорлоп баратат.

Баш чоң. Бул бала үчүн бул норма экени ыктымалдуу.

*Бул графикти ар ай сайын толтуруу жүлүн чуркусуна же гидроцефалияга шектелген (169-бетти караңыз) балдар үчүн айрыкча маанилүү. Эгер бул графикти кандайча колдонууну билбесеңиз, анда мугалимден кеңеш сураңыз.

